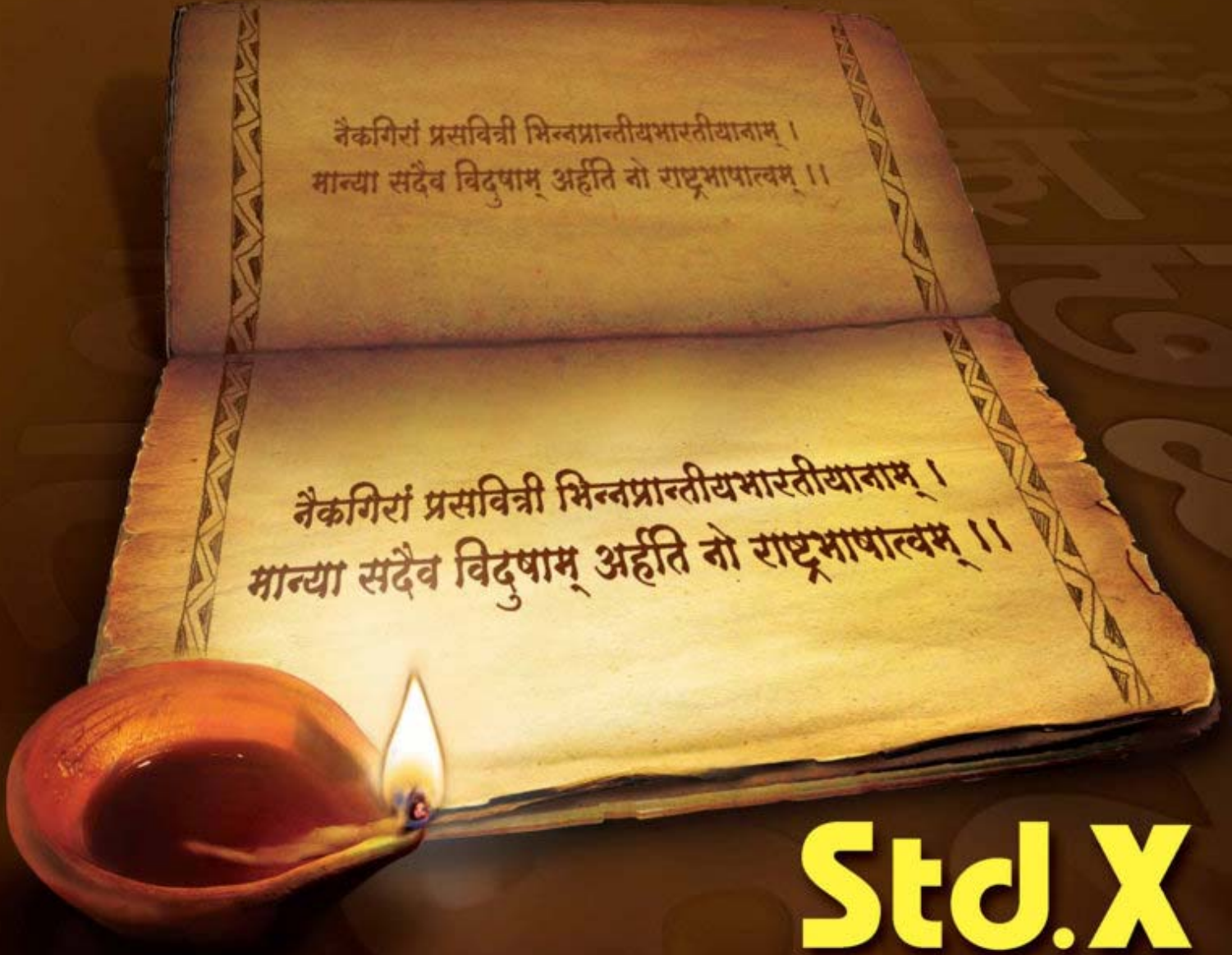

संस्कृत - मन्हाकिनी

Based on Maharashtra State Board Syllabus

Std.X

Target Publications Pvt. Ltd.

Std. X

Sanskrit - Mandakini

(For Sanskrit Entire Course)

Maithilee Potnis

M.A. (Sanskrit)

Vidnyapana Gokarnakar

M.A. (Sanskrit) M.Ed.

Parle Tilak Vidyalaya English Medium School

Salient Features:

- ✓ Solved textual exercises with reasoning especially in grammar.
- ✓ Strictly based on the latest paper pattern of Std. X.
- ✓ Inclusive of Extra important questions.
- ✓ Sentence wise translation of prose section.
- ✓ Grammar topics described in a stepwise pattern.
- ✓ Model Question and Answer Paper.

Target PUBLICATIONS PVT. LTD.

Mumbai, Maharashtra

Tel: 022 – 6551 6551

Website : www.targetpublications.org

email : mail@targetpublications.org

Sanskrit - Mandakini

© **Authors**

First Edition : September 2013

Price : Rs. 200/-

Printed at:
India Printing Works
42, G.D. Ambekar Marg,
Wadala,
Mumbai – 400 031

Published by
Target PUBLICATIONS PVT. LTD.
Shiv Mandir Sabhagriha,
Mhatre Nagar, Near LIC Colony,
Mithagar Road,
Mulund (E),
Mumbai - 400 081
Off.Tel: 022 – 6551 6551
email: mail@targetpublications.org

PREFACE

"In the case of good books, the point is not how many of them you can get through, but rather how many can get through to you."

Sanskrit is a historical Indo-Aryan language, one of the liturgical languages of Hinduism and Buddhism, and one of the official languages of India. The word Sanskrit means completed, refined and perfected. Ancient Indians considered it as the language of Gods. Sanskrit, without a doubt is the mother of most Indian languages.

However, a general perception lingers that Sanskrit is a challenging language to master. Notwithstanding that, it is an equally beautiful and interesting language. To ease the challenging task of learning this historical language, we bring to you **“Target’s Std. X: Sanskrit”**. A book that is critically analysed and extensively drafted to boost student’s confidence. This book comprises of solved textual exercises, extra important questions, sentence by sentence translation of prose, unseen translations and essays. We have efficiently dealt with Grammar questions and have solved them with required explanations. Topics like Remove Absolute Locative, Causal, Participles, Compounds, Change the Voice are described in a stepwise manner. We have provided students with Model Question Paper alongwith solved answer sheets, as well as tips for time management and the pattern for writing board paper. The Root List provided towards the end of the book will definitely help students.

We hope this book turns out to be an excellent educational aid to students who are looking forward to learn and master this beautiful language.

We express our deepest gratitude to **“I.E.S. Sanskrit Kendra, Dadar”** and **“Parle Tilak Vidyalaya English Medium School, Vileparle”** without whom this work would not have been possible.

We are greatly indebted to **“Mrs. Tarangini Khot”** for her moral support, encouragement and constant constructive guidance in the preparation of this book. She has bestowed all her knowledge and assistance in making this book preeminent.

And finally, we are thankful to all our dear students who are our true inspiration behind teaching Sanskrit.

A book affects eternity; one can never tell where its influence stops.

Best of luck to all the aspirants!

Authors,

Maithilee Potnis

Vidnyapana Gokarnakar

Contents

No.	Name of the lesson		Page No.
Prose Section			
1.	अनर्घाः षड् वैद्याः ।	Story	1
2.	ऊर्जासञ्चयः एव धनसञ्चयः ।	(Dialogue)	13
3.	शिल्पकारः करमरकरमहोदयः ।	Informative	25
4.	आत्मिकी सम्पद् ।	Story	38
5.	पक्षिमित्रा भवामः ।	Informative	51
6.	रसास्वादनम् ।	(Dialogue)	65
7.	ज्ञानकल्पवृक्षः ।	Informative	75
8.	अमूल्यं विद्यते सर्वम् ।	Story	85
9.	द्वे कथे — स्वामिविवेकानन्दस्य ।	Story	98
10.	कलानां प्रवरं चित्रम् ।	(Rapid Reading)	114
Poetry Section			
1.	सुभाषितमाला — 1 ।	(For recitation)	119
2.	सिकतासेतुः ।		128
3.	नमामि राष्ट्रध्वजम् ।		139
4.	अन्त्याक्षरी ।	(For recitation)	147
5.	बुन्हाणपुरशिलालेखः ।		155
6.	सुभाषितमाला — 2 ।	(For recitation)	162
7.	संस्कृता वाक्-भारतीयसंस्कृतेर्मूलम् ।	(Rapid Reading)	173
Grammar Section			
1.	Nouns		177
2.	Pronouns		188
3.	Roots, Tenses And Moods		194
4.	Grammatical Explanation-Exercises		205
5.	Past Perfect Tense		209
6.	Second Future Tense		213
7.	Gerunds and Infinitives		216

8.	Voice	220
9.	Past Participles	230
10.	Potential Passive Participles	240
11.	Present Participles	244
12.	Absolute Locative	247
13.	Causative Construction	250
14.	Numerical Adjectives	253
15.	Sandhis	258
16.	Compounds	264
17.	चि्वि Forms	282
18.	नामधातु Nominal Roots	284
19.	तर-तम भाववाचक विशेषण Comparative and Superlative Adjectives	285
Appendix		
1	Special Uses of Roots and Indeclinable	287
2.	English Sentences for Translation	290
3.	Unseen Prose Passages	293
4.	Unseen Verses	301
5.	Unseen Dialogues	305
6.	Complete Stories or Passages	311
7.	Essays	313
8.	Amarasara (अमरकोष)	320
9.	Metres	322
Papers		
	Paper Pattern and Tips for Paper Writing	324
	Model Question Paper 1	329
	Model Answer Paper 1	333
	Model Question Paper 2	340
	Model Question Paper 3	344
Roots Appeared in The Text		
List of Transitive and Intransitive Roots		

Prose Section

01

अनर्घा: षड् वैद्याः ।

Introduction

‘अनर्घा: षड् वैद्याः ।’ is an eye-opener story that drives our attention to the well-known fact ‘शरीरमाद्यं खलु धर्मसाधनम् ।’ In today’s materialistic life we ignore the easily available natural resources that can help us to keep healthy physically as well as mentally. These natural factors play very important role in our fitness and we don’t have to pay anything in return. If we pay heed to these factors in our daily routine then we will definitely be successful in keeping many diseases at bay.

Translation into English with Sandhis dissolved -

चन्द्रपुरनाम्नि नगरे सोमशर्मा नाम धनिकः + वणिग् निवसति स्म ।

A rich merchant named Somasharma used to stay in the city named Chandrapur.

तस्य नैके व्यवसायाः आसन् ।

He had many trades.

उद्योगव्यग्रः सः + गच्छता कालेन अस्वास्थ्यम् + अनुभवति स्म ।

Being engrossed in the work, over a period, he started feeling unhealthy.

नैके उपचाराः + जाताः, परं सर्वे विफलाः ।

Many treatments were given but all were futile.

एकस्मिन् दिने तस्मै अनन्तभट्टवैद्यस्य विषये केन + अपि कथितम् ।

One day, somebody told him about doctor Anantabhatta.

ततः + तम् + आनेतुं तेन धनिकेन सत्वरं सेवकः प्रेषितः ।

Then, a servant was immediately sent by that rich man to bring him (Anantabhatta).

किन्तु सेवकेन आनीते सन्देशे लिखितम् + आसीत्, ‘भवन्तम् + उपचरितुं सानन्दम् + इच्छामि ।

But it was written in the message brought by a servant, ‘I would like to treat you with pleasure.

तथा + अपि मया मम नियमानां पालनम् + अपेक्ष्यते ।

Still, I expect my rules to be followed.

चिकित्साम् + अभिलषन् रुग्णः स्वयम् + एव मम समीपे आगच्छतु ।

Patient desiring treatment should come to me personally.

कृपया सूर्योदयात् + अनन्तरं पदभ्याम् + एव आगच्छतु ।’

After the Sunrise, please come on foot’.

अनिच्छया + एव अन्येद्युः सोमशर्मा अनन्तभट्टं प्रति पदभ्याम् + एव गतवान् ।

Next day, Somasharma unwillingly walked to Anantabhatta.

बालसूर्यस्य किरणेषु पदभ्यां चलनेन प्रसन्नः सोमशर्मा, “कृपया, भवान् सत्वरम् + उपचारं करोतु ।

By walking in the rays of early sun, being delighted, Somasharma said, “Could you please treat(me) immediately.

शीघ्रं गन्तव्यं मया,” इति + अवदत्।

I have to go quickly.”

अनन्तभट्टः + अभाषत, “भोः, भवान् प्रतिदिनं प्रभाते करणीयानि कार्याणि समाप्य उद्यानस्य निकटे प्रवहतः + निर्झरस्य जले स्नात्वा प्रत्यागच्छतु।”

Anantabhatta said, “Oh!, having completed daily morning ablutions come back after taking a bath in the water of the stream flowing near the garden.”

अनन्तभट्टस्य + आदेशेन उद्विग्नः सोमशर्मा तत् + स्थानं गत्वा स्नानं कृतवान्।

Agitated due to the instructions of Anantabhatta, having gone to that place, Somasharma took a bath.

शुचिर्भूतः सोमशर्मा अनन्तभट्टस्य गृहं प्रत्यागतवान्।

Refreshed Somasharma returned to the house of Anantabhatta.

ततः + तस्य वैद्यस्य पत्न्या परिवेषितं सात्त्विकम् + अल्पं प्रातराशं भक्षयित्वा सन्तुष्टः + अभवत्।

Then he was contented, having eaten wholesome little breakfast served by the wife of that doctor.

अनन्तरं सः अनन्तभट्टेन सह उद्याने आम्रवृक्षस्य + अधः दोलायाम् + उपविष्टः।

Then after, with Anantabhatta, he sat on the swing below the mango tree in the garden.

औषधानां विषये वारं वारं सोमशर्मणा पृष्टे सति अनन्तभट्टः + व्याधयः कीदृशं पीडयन्ति एतत् स्पष्टीकुर्वन् + आसीत्।

Being repeatedly asked by Somasharma, regarding the medicines, Anantabhatta was explaining that how diseases cause pain.

दोलायाम् + उपविष्टः सोमशर्मा शनैः शनैः निद्राधीनः + जातः।

Somasharma being seated on the swing, gradually fell asleep.

सहसा लघ्वाघातेन जागरितः सोमशर्मा संकोचेन + अवदत्, “क्षम्यताम्।

Suddenly, awakened by a small jerk, Somasharma embarasingly said, “excuse (me).

निद्रापीडितः + अहं कदा सुप्तः इति न जाने।

Being afflicted by sleep, I don't know when I felt asleep.

अतः + चकितः + अहम्।

So, I was surprised.

कृपया भवान् मम उपचारान् कथयति किम्?”

Could you please tell me about my treatment?”

सुहास्यवदनः अनन्तभट्टः + अवदत्, “भवतः + उपचाराः प्रारब्धाः + एव।

Having pleasant smile on the face, Anantabhatta said, “Your treatments have already started.

मम षड्भिः सहायकैः + वैद्यैः चिकित्सकरूपेण कार्यम् + आरब्धम्।”

My six assistant doctors have started the work as healers.”

एतत् + निशम्य चकितचकितः सोमशर्मा अपृच्छत्, “षड् वैद्याः?”

Having heard this, extremely astonished Somasharma asked, “Six doctors?”

अनन्तभट्टः प्रत्युवाच — “सूर्यप्रकाशः, सुखदवायुः, शीतलजलं, व्यायामः, सात्त्विकभोजनं, विश्रामः + च + इति।

Anantabhatta replied, “Sunlight, pleasant breeze, cool water, exercise, wholesome food and rest.

एतेभ्यः + महत्तराः के + अपि सहायकाः वैद्याः + न वर्तन्ते ।

There are no other assistant doctors superior than these ones.

भवत्सदृशाः + विविधकार्यव्यग्राः + जनाः + एतेषु षट्सु वैद्येषु न + अवधानं ददति + इति जानामि + अहम् ।

I know that, people like you who are busy in various works, don't pay attention to these six doctors.

अतः + एव भवान् प्रभाते पद्भ्याम् + आगच्छतु इति मया कथितम् ।

That is why, I told you to come on foot in the morning.

भवन्तम् + अहं शीतलजले स्नातुं सात्विकभोजनं भोक्तुं च प्रेरितवान् ।

I motivated you to bath in cool water and eat wholesome food.

एते सर्वे + अनुभवाः आनन्ददायकाः + इति भवता सूचितम् + एव ।

It was indicated by you that all these experiences were delightful.

भवान् + एतान् षड्वैद्यान् प्रति अवधानं दत्त्वा आनन्दम् + अनुभवतु ।

You experience happiness by paying attention to these six doctors.

एतेषां षण्णां वैद्यानाम् + उपचाराः + उत्तमाः + न सन्ति किम् ?

Are not the treatments of these six doctors the best?

इतः + अपि यदि भवान् + अधिकं साहाय्यम् + अपेक्षते तर्हि सप्तमः + वैद्यः + अहं सहकार्यार्थं सदा + एव सिद्धः + अस्मि + इति ।”

If at all, you expect further additional help, then myself, the seventh doctor is always ready to help.

बद्धाङ्गलिः सोमशर्मा सादरम् + अनन्तभट्टाय अकथयत् “सप्तमस्य वैद्यस्य आवश्यकता न स्यात् एतदर्थे + अहं सदा + एव यथाशक्ति प्रयत्निष्ये ।”

With folded hands, Somasharma said with due respect to Anantabhatta, “I will always strive to the best of my capability, so that there should not be the need of seventh doctor.”

ततः + वैद्यराजाय धन्यवादान् प्रदाय सोमशर्मा सहर्षं स्वगृहं न्यवर्तत ।

Then after giving thanks to the great doctor, Somasharma happily returned to his home.

Q.1. Answer the following questions in English -

*1. What message did Somasharma's servant bring from the doctor?

Ans: Lesson ‘अनर्घाः षड् वैद्याः ।’ talks about six naturally available precious doctors which keep the real doctor away.

Somasharma was a rich merchant. Once he was not feeling well, so he had sent his servant to bring the doctor himself. The doctor didn't come there but he sent the message through the servant.

It was written in the message that doctor will surely treat this patient. Doctor was truly having mastery in his profession. So he wanted his own rules to be followed. The first and foremost thing was the patient who will undergo the treatment should come to him on his own. So he called the patient, i.e. Somasharma after the sunrise.

Thus, the message was sent to Somasharma through his servant.

***2. What instructions did Anantabhatta give to Somasharma?**

Ans: Lesson 'अनर्घाः षड् वैद्याः ।' talks about six naturally available precious doctors which keep the real doctor away.

Anantabhatta was a famous physician. When he got to know the health problem of Somasharma, he understood what the treatment should be.

He told Somasharma to get up early in the morning, complete his daily ablutions, then take a bath in cool water of flowing stream near the garden and then come to him.

In this way he instructed Somasharma.

***3. What are the six precious doctors?**

Ans: Lesson 'अनर्घाः षड् वैद्याः ।' talks about six naturally available precious doctors which keep the real doctor away.

Sunlight, pleasant breeze, cool water, exercise, wholesome food and rest are the six doctors. They mentally and physically fit and fine.

***4. How can we live a happy life with the help of the six doctors?**

Ans: Lesson 'अनर्घाः षड् वैद्याः ।' talks about six naturally available precious doctors which keep the real doctor away.

'Sound Mind in a Sound Body' leads to happy life. Six doctors mentioned in the lesson give us both mental and physical health.

Walking in the early sun gives vitamin D. Cool breeze removes fatigue. Taking bath in cool water activates functioning of the body. wholesome food at proper time helps in energizing the body. Exercise stimulates the whole body and mind. Rest regulates all internal functionings of the body.

In this way, six doctors help us to live happy life.

Q.2. Answer the following questions in Sanskrit -

***1.** सोमशर्मा कुत्र निवसति स्म?

Ans: सोमशर्मा चन्द्रपुरनाम्नि नगरे निवसति स्म ।

***2.** वैद्यस्य पत्न्या किं परिवेषितम् ?

Ans: वैद्यस्य पत्न्या सात्त्विकम् अल्पं प्रातराशं परिवेषितम् ।

***3.** सोमशर्मा अनन्तभट्टं प्रति कथं गतवान्?

Ans: सोमशर्मा अनन्तभट्टं प्रति पदभ्याम् एव गतवान् ।

***4.** सोमशर्मा अनन्तभट्टेन सह कुत्र उपविष्टः ?

Ans: सोमशर्मा अनन्तभट्टेन सह उद्याने आम्रवृक्षस्य अधः दोलायाम् उपविष्टः ।

***5.** सोमशर्मा कुत्र निद्राधीनः जातः ?

Ans: सोमशर्मा दोलायाम् एव निद्राधीनः जातः ।

***6.** विविधकार्यव्यग्राः जनाः किं कुर्वन्ति ?

Ans: विविधकार्यव्यग्राः जनाः षट्सु वैद्येषु अवधानं न ददति ।

7. सप्तमः वैद्यः कः ?

Ans: सप्तमः वैद्यः अनन्तभट्टः ।

8. सोमशर्मा कः आसीत्?

Ans: सोमशर्मा धनिकः वणिग् आसीत्।

9. कीदृशः रुग्णः स्वयम् एव वैद्यस्य समीपे आगच्छतु?

Ans: चिकित्साम् अभिलषन् रुग्णः स्वयम् एव वैद्यस्य समीपे आगच्छतु।

10. कस्मै धन्यवादान् प्रदाय सोमशर्मा स्वगृहं न्यवर्तत?

Ans: वैद्यराजाय अनन्तभट्टाय धन्यवादान् प्रदाय सोमशर्मा स्वगृहं न्यवर्तत।

Q.3. Give Sanskrit Synonyms.

*1.	धनिकः(Rich)	=	श्रीमान्, धनवान्, धनाढ्यः।
*2.	सत्वरम् (Quickly)	=	शीघ्रम्, चपलम्, तूर्णम्, आशु।
*3.	समीपे (Near)	=	सविधे, निकटे, अदूरे।
*4.	पत्नी (Wife)	=	भार्या, जाया, कलत्रम्।
*5.	वैद्यः (Doctor)	=	भिषग्वरः, भिषक्।
*6.	विश्रामः (Rest)	=	विश्रान्तिः, विरतिः।
*7.	अनर्घः (Priceless)	=	अमूल्यः, मूल्यवान्, अनर्हः।
8.	पद्भ्याम् (By feet)	=	पदाभ्याम्, चरणाभ्याम्, पादाभ्याम्।
9.	निद्रा (Sleep)	=	सुप्तिः, स्वपा।
10.	अन्येद्युः (Next day)	=	परेद्युः।
11.	अभाषत (Said)	=	अवदत्, अगदत्, अभणत्, अब्रवीत्।

Q.4. Give Sanskrit Antonyms.

*1.	शनैः (Slowly)	×	सत्वरम्।
*2.	जागरितः (Awakened)	×	सुप्तः।
*3.	निकटे (Near)	×	दूरे।
*4.	अधः (Below)	×	उपरि।
5.	प्रसन्नः (Delightful)	×	अप्रसन्नः।
6.	धनिकः (Rich)	×	दरिद्रः।
7.	उत्तमाः (Greatest)	×	अवराः, अधमाः।
8.	आवश्यकता (Necessity)	×	अनावश्यकता।
9.	विफलाः (Futile)	×	सफलाः।
10.	सूर्योदयः (Sunrise)	×	सूर्यास्तः।

Q.5. Recognise the Forms.

*1.	वणिक्	Noun 'वणिज्' ending in 'ज्' Masculine gender, Nominative Singular, Vocative Singular.
*2.	करोतु	'कृ' (8 Ubhayapada here Parasmaipada), Imperative Mood, III person Singular.
*3.	षण्णाम्	Numerical Adjective, 'षष्' (always plural), Common in all genders. Genitive plural.
*4.	आनेतुम्	'आ + नी' (1 Ubhayapada), Infinitive of purpose, तुमन्त अव्यय.
*5.	दिशि	Noun 'दिश्' ending in 'श्' Feminine gender, Locative Singular.
*6.	कृतवान्	'कृ' (8 Ubhayapada), Past Active Participle, Masculine gender, Nominative Singular.
*7.	जाने	'ज्ञा' (9 Ubhayapada here Atmanepada), Present Tense, I person singular.
*8.	अपृच्छत्	'प्रच्छ → पृच्छ' (6 Parasmaipada), Imperfect Past Tense, III person singular.
*9.	जानासि	'ज्ञा' (9 Ubhayapada here Parasmaipada), Present Tense, II Person Singular.
*10.	ददति	'दा' (3 Ubhayapada here Parasmaipada), Present Tense, III person plural.
*11.	न्यवर्तत	'नि + वृत् → वर्त्' (1 Atmanepada) Imperfect Past Tense III person singular.
12.	अभिलषन्	'अभि + लष्' (1 Parasmaipada), Present Active Participle, Masculine gender Nominative singular.
13.	स्पष्टीकुर्वन्	'स्पष्ट + कृ' (8 Ubhayapada here Parasmaipada), च्चि form , Present Active Participle, Masculine gender, Nominative Singular.

14.	प्रवहतः	‘प्र + वह्’ (1 Ubhayapada), Present Active Participle, Masculine gender, Accusative plural, Ablative and Genitive Singular.
15.	गच्छता	‘गम् → गच्छ्’ (1 Parasmaipada), Present Active Participle, Masculine gender. Instrumental singular.
16.	सति	‘अस्’ (2 Parasmaipada), Present Active Participle, Masculine gender, Locative singular.
17.	प्रत्यागतवान्	‘प्रति + आ + गम् → गच्छ्’ (1 Parasmaipada), Past Active Participle, Masculine gender, Nominative Singular.
18.	प्रेरितवान्	‘प्र + ईर्’ (2 Atmanepada), Causal, Past Active Participle, Masculine gender, Nominative Singular.
19.	कृतवान्	‘कृ’ (8 Ubhayapada), Past Active Participle, Masculine gender, Nominative Singular.
20.	उपविष्टः	‘उप + विश्’ (6 Parasmaipada) (Intransitive root), Past Active Participle, Masculine gender. Nominative Singular.
21.	सुप्ताः	‘स्वप्’ (2 Parasmaipada) (Intransitive root), Past Active Participle, Masculine gender, Nominative Plural.
22.	जाताः	‘जन् → जा’ (4 Atmanepada) (Intransitive root), Past Active Participle, Masculine gender, Nominative Plural.
23.	कथितम्	‘कथ्’ (10 Ubhayapada) Past Passive Participle, Neuter gender, Nominative Singular.
24.	लिखितम्	‘लिख्’ (6 Parasmaipada), Past Passive Participle, Neuter gender, Nominative Singular.

25.	पृष्टे	‘प्रच्छ → पृच्छ’ (6 Parasmaipada), Past Passive Participle, Masculine gender, Locative singular.
26.	प्रारब्धाः	‘प्र + आ + रभ्’ (1 Atmanepada), Past Passive Participle, Masculine gender, Nominative Plural.
27.	पद्भ्याम्	Noun ‘पाद’ ending in ‘अ’, Masculine gender, Instrumental Dual, Optional form.

Q.6. Complete the Following Tables.

	Compound Word	Dissolution	Case	Name of the Compound
*1.	अस्वास्थ्यम्	न स्वास्थ्यम्। (Unhealthiness)	—	नञ् तत्पुरुष
*2.	सानन्दम्	आनन्देन सह यथा स्यात् तथा। (Happily)	—	क्रियाविशेषण सह बहुव्रीहि
*3.	सादरम्	आदरेण सह यथा स्यात् तथा। (Respectfully)	—	क्रियाविशेषण सह बहुव्रीहि
*4.	अनिच्छया	न इच्छा। (No desire)	तया।	नञ् तत्पुरुष
*5.	सूर्यप्रकाशः	सूर्यस्य प्रकाशः। (Light of the sun)	—	षष्ठी तत्पुरुष
*6.	प्रतिदिनम्	दिने दिने। (Every day)	—	अव्ययीभाव
*7.	यथाशक्ति	शक्तिम् अनुसृत्य/अनतिक्रम्य। (To the best of ones power)	—	अव्ययीभाव
*8.	सात्त्विकभोजनम्	सात्त्विकं भोजनम्। (Nutritious food)	—	विशेषण-पूर्वपद कर्मधारय
9.	उद्योगव्यग्रः	उद्योगेषु व्यग्रः। (Engrossed in work)	—	सप्तमी तत्पुरुष
10.	विफलाः	विगतं फलं येभ्यः ते। (Futile)	—	प्रादि बहुव्रीहि
11.	सत्वरम्	त्वरया सह यथा स्यात् तथा। (Quickly)	—	क्रियाविशेषण सह बहुव्रीहि
12.	निद्रापीडितः	निद्रया पीडितः। (Afflicted by sleep)	—	तृतीया तत्पुरुष
13.	लघ्वाघातेन	लघुः आघातः। (Small jerk)	तेन।	विशेषण-पूर्वपद कर्मधारय
14.	सुहास्यवदनः	सुहास्यं वदनं यस्य सः। (One who is having pleasant smile on face)	—	समानाधिकरण बहुव्रीहि

15.	भवत्सदृशाः	भवता सदृशाः । (Like you)	–	तृतीया तत्पुरुष
16.	षड्वैद्यान्	षड् वैद्याः । (Six doctors)	तान् ।	विशेषण-पूर्वपद कर्मधारय
17.	सहकार्यार्थम्	सहकार्याय इदम् । (For the help)	–	चतुर्थी तत्पुरुष
18.	चन्द्रपुरनाम्नि	चन्द्रपुरं नाम यस्य तत् । (One whose name is चन्द्रपुर)	तस्मिन् ।	समानाधिकरण बहुव्रीहि
19.	वैद्यराजाय	वैद्यानां राजा । (King of doctors)	तस्मै ।	षष्ठी तत्पुरुष

Q.7. Dissolve Sandhis.

*1.	सिद्धोऽस्मि	द्धो = द्धः + अ	सिद्धः + अस्मि ।
*2.	धनिको वणिक्	को व = कः + व	धनिकः + वणिक् ।
*3.	इत्यवदत्	त्य = ति + अ	इति + अवदत् ।
*4.	एतन्निशम्य	न्नि = त् + नि	एतत् + निशम्य ।
*5.	सहायकैर्वैद्यैः	कैर्वै = कैः + वै	सहायकैः + वैद्यैः ।
6.	थतस्तम्	स्त = : + त	ततः + तम् ।
7.	केऽपि	केऽ = के + अ	के + अपि ।
8.	वैद्योऽहम्	द्योऽ = द्यः + अ	वैद्यः + अहम् ।

Q.8. Make Sandhis.

*1.	अनन्तभट्टः + अभाषत	ट्टः + अ = ट्टोऽ	अनन्तभट्टोऽभाषत ।
*2.	ददति + इति	ति + इ = ती	ददतीति ।
*3.	वैद्यः + अहम्	द्यः + अ = द्योऽ	वैद्योऽहम् ।
*4.	जानामि + अहम्	मि + अ = म्य	जानाम्यहम् ।

Q.9. Select the proper alternative from the bracket and rewrite the sentence.

*1. रुग्णः स्वयमेव _____ समीपे आगच्छतु । (मम, मह्यं, माम्)

Ans: रुग्णः स्वयमेव मम समीपे आगच्छतु ।

*2. एतेषु _____ वैद्येषु नावधानं ददतीति । (षड्भिः, षट्सु, षड्)

Ans: एतेषु षट्सु वैद्येषु नावधानं ददतीति ।

*3. _____ निकटे प्रवहतो निर्झरस्य जले स्नात्वा प्रत्यागच्छतु । (उद्याने, उद्यानात्, उद्यानस्य)

Ans: उद्यानस्य निकटे प्रवहतो निर्झरस्य जले स्नात्वा प्रत्यागच्छतु ।

4. सः _____ सह दोलायामुपविष्टः । (अनन्तभट्टाय, अनन्तभट्टेन, अनन्तभट्टस्य)

Ans: सः अनन्तभट्टेन सह दोलायामुपविष्टः ।

5. _____ धन्यवादान् प्रदाय सोमशर्मा स्वगृहं न्यवर्तत। (वैद्यराजेन, वैद्यराजाय, वैद्यराजस्य)

Ans: वैद्यराजाय धन्यवादान् प्रदाय सोमशर्मा स्वगृहं न्यवर्तत।

6. सोमशर्मा सादरम् _____ अकथयत्। (अनन्तभट्टे, अनन्तभट्टम्, अनन्तभट्टाय)

Ans: सोमशर्मा सादरम् अनन्तभट्टाय अकथयत्।

7. जनाः न अवधानं _____। (ददाति, ददति, दत्तः)

Ans: जनाः न अवधानं ददति।

8. _____ महत्तराः सहायकाः न वर्तन्ते। (एतेषु, एतेभ्यः, एतैः)

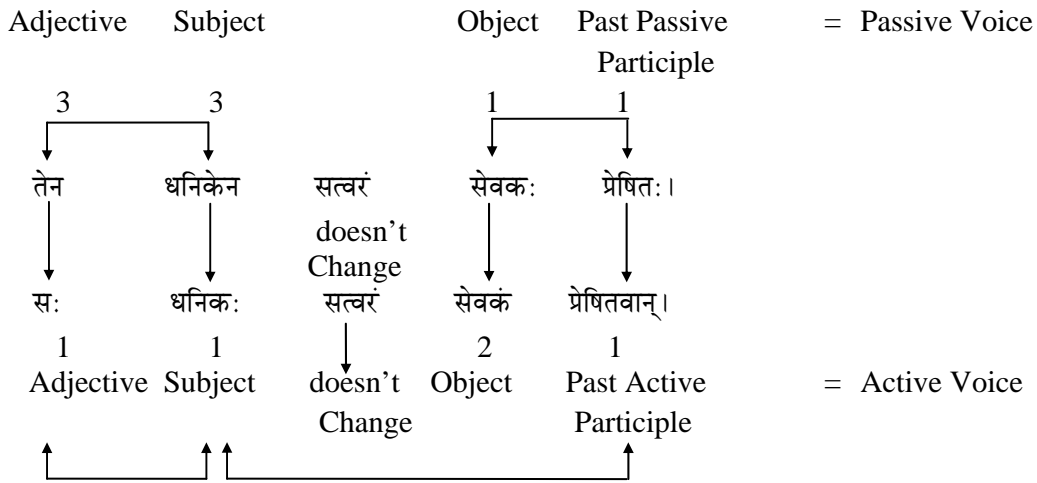
Ans: एतेभ्यः महत्तराः सहायकाः न वर्तन्ते।

Q.10. Do as Directed.

1. तेन धनिकेन सत्वरं सेवकः प्रेषितः। (Change the voice)

Ans: सः धनिकः सत्वरं सेवकं प्रेषितवान्।

Note –

2. सोमशर्मा नाम धनिको निवसति स्म। (Remove स्म)

Ans: सोमशर्मा नाम धनिको न्यवसत्।

Note – Drop स्म

- Change the verb in Imperfect Past Tense.
- Keep person and number of the verb as it is.

3. सोमशर्मणा पृष्ठे सति अनन्तभट्टो व्याधयः कीदृशं पीडयन्ति एतत् स्पष्टीकुर्वन्नासीत्। (Remove Absolute Locative)

Ans: यदा सोमशर्मणा पृष्ठम् आसीत् तदा अनन्तभट्टो व्याधयः कीदृशं पीडयन्ति एतत् स्पष्टीकुर्वन्नासीत्।

Note – Identify the subordinate clause

- Use 'यदा तदा' (when then) on either side of it.
- Change words in the subordinate from Locative to Nominative case.
- Rearrange the words if required.

$\begin{matrix} & 7 & 7 \\ (& \text{सोमशर्मणा} & \text{पृष्टे} & \text{सति} &) \end{matrix}$ अनन्तभट्टो व्याधयः कीदृशं पीडयन्ति एतत् स्पष्टीकुर्वन्नासीत् ।
 $\begin{matrix} \downarrow & \downarrow & \downarrow & \downarrow & \downarrow \\ \text{यदा} & \text{सोमशर्मणा} & \text{पृष्टम्} & \text{आसीत्} & \text{तदा} \end{matrix}$ अनन्तभट्टो व्याधयः कीदृशं पीडयन्ति एतत् स्पष्टीकुर्वन्नासीत् ।
 $\begin{matrix} 1 & 1 \end{matrix}$

4. मम _____ सहायकैर्वैद्यैः चिकित्सकरूपेण कार्यमारब्धम्। (Use Sanskrit Numeral of Six)

Ans: मम षड्भिः सहायकैर्वैद्यैः चिकित्सकरूपेण कार्यमारब्धम्।

Note – Numerical Adjective षष् follows the noun वैद्यैः

– वैद्यैः → Instrumental Plural

– षष् → Instrumental Plural is षड्भिः

5. भवान् एतान् षड् वैद्यान् प्रति अवधानं दत्त्वा आनन्दमनुभवतु। (Use अनुभव in place of अनुभवतु)

Ans: त्वम् एतान् षड् वैद्यान् प्रति अवधानं दत्त्वा आनन्दम् अनुभव।

Note – भवान् is used with III Person Singular Verb form.

– त्वम् is used with II Person Singular Verb form.

6. एतेषां _____ वैद्यानामुपचारा उत्तमा न सन्ति किम्? (Use Sanskrit Numeral of six)

Ans: एतेषां षण्णां वैद्यानामुपचारा उत्तमा न सन्ति किम्?

Note – Numerical Adjective षष् is applicable for the noun वैद्यानाम्

– वैद्यानाम् is Genitive Plural

– Genitive Plural of षष् is षण्णाम्.

7. भवान् सत्वरमुपचारं करोतु। (Use त्वम् in place of भवान्)

Ans: त्वं सत्वरमुपचारं कुरु।

Note – भवान् is used with III Person Singular Verb form

– त्वम् is used with II Person Singular Verb form.

8. स गच्छता कालेन अस्वास्थ्यमनुभवति स्म। (Remove स्म)

Ans: स गच्छता कालेन अस्वास्थ्यमन्वभवत्।

Note – Drop स्म

– Change the verb in Imperfect Past Tense.

– Keep person and number of the verb as it is.

9. भवान् प्रभाते पद्भ्यामागच्छतु। (Use त्वम् instead of भवान्)

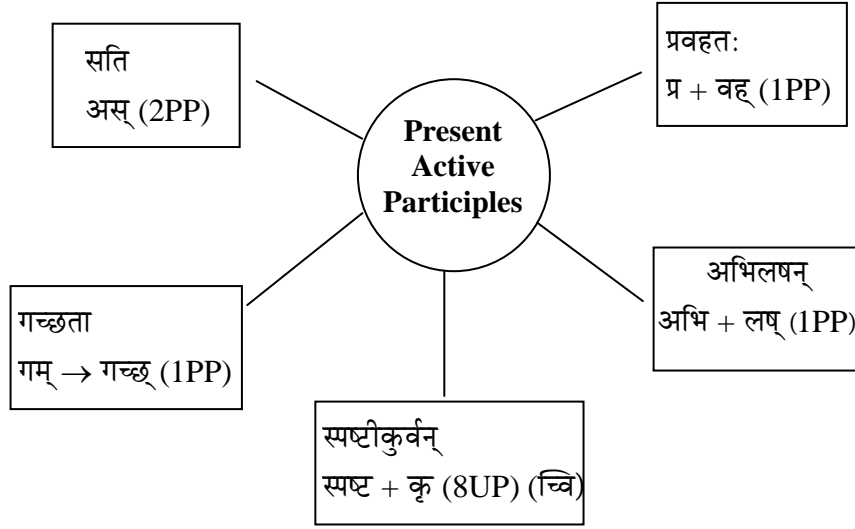
Ans: त्वं प्रभाते पद्भ्यामागच्छ।

Note – भवान् is used with III Person Singular Verb form

– त्वम् is used with II Person Singular Verb form.

Participles at a glance (lesson No.1)

1. Present Active Participles

2. Past Passive or Active Participles

Past Passive Participles of transitive roots

कथितम् (कथ् 10UP)
 लिखितम् (लिख् 6PP)
 सूचितम् (सूच् 10UP)
 पृष्टे (प्रच्छ् → पृच्छ् 6PP)
 प्रारब्धाः (प्र + आ + रभ् 1AP)
 प्रेषितः (प्र + इष् 4PP)

Past Active Participles of transitive roots

प्रत्यागतवान् (प्रति + आ + गम् → गच्छ् IPP)
 कृतवान् (कृ 8UP)
 प्रेरितवान् (प्र + ईर् 2AP causal)

Past Active Participles of intransitive roots

उपविष्टः (उप + विश् 6 P.P.)
 सुप्ताः (स्वप् 2PP)
 जाताः (जन् → जा 4AP)